MICHAŁ FIGURA
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Agronomii

POWIERZCHNIA I STRUKTURA UŻYTKOWANIA GRUNTÓW W POLSCE NA TLE KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Nadesłany: 04.08.2015 Zaakceptowany do druku: 25.08.2015

1. Wstęp

Właściwa struktura użytkowania gruntów jest jednym spośród wielu elementów decydujących o stopniu zrównoważenia środowiska przyrodniczego [Zegar 2013, 28]. Kluczowe znaczenie odgrywa tu udział poszczególnych form zagospodarowania rolniczej przestrzeni produkcyjnej, tj. gruntów ornych, łąk i pastwisk oraz upraw trwałych (sadów, plantacji wieloletnich) w powierzchni użytków rolnych. Dla zachowania elementów zrównoważonego rozwoju ważny jest również odpowiedni udział poszczególnych upraw w strukturze zasiewów na gruntach ornych, zapewniający możliwość racjonalnego następstwa roślin po sobie, które uzasadnione jest przyrodniczo, ekonomicznie i gospodarczo. Dobrze dobrany, bioróżnorodny płodozmian powinien zapewnić między innymi: wysokie i wierne plonowanie roślin, ochronę gleby przed erozją przez maksymalne utrzymywanie powierzchni pod ochronną pokrywą roślinną, ograniczenie wymywania azotanów i innych składników odżywczych do wód gruntowych, mniejszą presję ze strony chorób, szkodników i chwastów oraz możliwość kontroli ich liczebności i zwalczania integrowanymi metodami (agrotechnicznymi, fizycznymi, biologicznymi, a dopiero w ostateczności chemicznymi) oraz zwiększenie zasobów materii organicznej i poprawienie żyzności i aktywności biologicznej gleby [Horoszkiewicz-Janki i in. 2013, 8].

Oddziaływanie roślin na bilans glebowej materii organicznej jest zatem bardzo odmienne, natomiast tylko dodatnie saldo tego komponentu gleby jest jednym z elementów stopnia zrównoważenia środowiska przyrodniczego, zwłaszcza na

terenach użytkowanych rolniczo. W przypadku zbóż np. za górną dopuszczalną granicę w płodozmianie przyjmuje się 66% ich udział. Tak wysoki udział zbóż nie będzie jednak wywoływał negatywnych skutków, jeżeli poszczególne gatunki zbóż, zajmą właściwą kolejność w rotacji [Wrzaszcz 2008, 18].

W skali globalnej jak podaje Wilkin [2014, 113] rośnie zapotrzebowanie na grunty rolne, co może doprowadzić do przekroczenia poziomu wykorzystania tego zasobu uznanego za optymalny i zrównoważony. W niektórych jednak rejonach naszego globu obserwuje się znaczny ubytek ziemi rolniczej na skutek jej porzucania i przeznaczania na cele nierolnicze. Zjawisko to od wielu lat dostrzega się między innymi w krajach Unii Europejskiej.

Tendencję do zmniejszania powierzchni użytków rolnych obserwuje się także w Polsce. Odnotowuje się ją od 1989 roku. Dotyczy ona jednak znacznie szybszego zmniejszenia się powierzchni użytków rolnych w użytkowaniu gospodarstw rolnych, niż powierzchni gruntów rolnych ogółem na skutek zmniejszenia się liczby gospodarstw rolnych. W latach 1990-2010 liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się o ponad 1 566 tys., z 3 834 tys. do 2 278 tys., podczas gdy powierzchnia gruntów rolnych będąca w ich użytkowaniu z 18,5 do 15,5 mln ha. W rezultacie mamy do czynienia z narastaniem obszaru użytków rolnych niebędących w użytkowaniu gospodarstw rolnych. Obszar ten w 2010 roku wynosił 2,59 mln ha [Dzun 2014, 61].

Problem zmian strukturalnych jest ważny zarówno w odniesieniu do roli jaką polskie rolnictwo odgrywa i może w przyszłości odgrywać w dostarczaniu żywności na rynek UE oraz rynki globalne, jak również w odniesieniu do istotnego problemu zrównoważonego rozwoju. Unia Europejska w ramach tzw. Wspólnej Polityki Rolnej, aby zapewnić zrównoważenie gospodarowania wprowadziła szereg programów rolno-środowiskowych. Większość z nich ma na celu przestrzeganie przez producentów rolnych praktyk, które są korzystne dla jakości gleby, różnorodności biologicznej i ogólnie pojętego środowiska naturalnego. Chodzi tu między innymi o zróżnicowanie upraw, utrzymanie trwałych użytków zielonych oraz ochronę stref ekologicznych w obrębie gospodarstw [Skulimowska 2013, 20]. W ramach swojej działalności rolnicy otrzymują różnego rodzaju wsparcie finansowe jak np. płatności bezpośrednie. Warto zatem śledzić skutki podejmowanych w tym zakresie działań.

W pracy zaprezentowano dane dla 2010 roku dotyczące powierzchni oraz struktury użytkowania ziemi w Polsce na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej, które odniesiono do odpowiadających im danych dla roku 2000. Ukazano w ten sposób zachodzące zmiany wykorzystania zasobów ziemi. Przedstawiono w niej również strukturę zasiewów czterech grup lub gatunków roślin uprawnych na gruntach ornych o największym znaczeniu gospodarczym, tj. zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych i rzepaku, jaka występowała w 27 krajach Unii Europejskiej.

2. Materiał i metodyka

W pracy wykorzystano opublikowane dane zamieszczone w Roczniku Statystycznym Rolnictwa [2013]. Zaprezentowane dane odnosiły się do 2000 i 2010 roku. Ukazano przede wszystkim powierzchnię oraz strukturę form użytkowania ziemi (gruntów ornych, upraw trwałych oraz łąk i pastwisk) w 27 państwach, które w 2010 roku wchodziły w skład UE. Dane z 2000 roku, w przypadku części krajów były więc danymi pochodzącymi sprzed ich akcesji do UE. Sytuacja taka miała miejsce w przypadku następujących krajów: Cypru, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Malty, Polski, Słowacji, Słowenii i Węgier, które do struktur UE wstąpiły w 2004 roku oraz Bułgarii i Rumunii, które do Wspólnoty UE przynależą od 2007 roku.

Powierzchnię danej formy użytkowania ziemi w poszczególnych krajach przeliczono w stosunku do ich ogólnej powierzchni w krajach UE. Wskazano w ten sposób udział powierzchni gruntów ornych, upraw trwałych oraz łąk i pastwisk danego kraju względem Wspólnoty.

Ponadto dla 2010 roku na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Rolnictwa z 2012 roku zaprezentowano strukturę zasiewów na gruntach ornych. Analizę danych poprzedzono charakterystyką wybranych zmiennych rolno-ekonomicznych z zakresu czynnika ziemi (liczba gospodarstw, średnia wielkość gospodarstwa, plony zbóż). Dotyczyła ona tylko niektórych krajów.

3. Wyniki badań

Z danych zamieszczonych w tabeli 1. wynika, że na przestrzeni lat 2000-2010 w każdym z krajów UE nastąpił spadek liczby gospodarstw rolnych, czemu towarzyszy wzrost średniej powierzchni przeciętnego gospodarstwa. W większości krajów (za wyjątkiem Danii, Hiszpanii, Francji i Wielkiej Brytanii) zaznacza się też wyraźna tendencja do wzrostu plonów zbóż, które w 2010 roku średnio w objętych analizą krajach, były wyższe o ok. 11% w porównaniu z 2000 rokiem.

Na przestrzeni analizowanych lat we wszystkich krajach UE w rolnictwie dokonują się zatem liczne zmiany strukturalne. Są one niewątpliwie efektem działania mechanizmów, które każdy kraj jest zobowiązany przestrzegać w ramach tzw. Wspólnej Polityki Rolnej. Bardzo wyraźne zmiany zaznaczają się również w przypadku zagospodarowania rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Powierzchnię oraz strukturę użytkowania gruntów w krajach Unii Europejskiej zaprezentowano w tabeli 2. Natomiast w tabeli 3. wskazano w nich kierunek oraz dynamikę zachodzących zmian w powierzchni poszczególnych form zagospodarowania użytków rolnych.

Tabela 1

Wybrane charakterystyki rolno-ekonomiczne z zakresu czynnika ziemi w niektórych krajach Unii Europejskiej

Kraj	Liczba gospodarstw rolnych (tys. szt.)		Średnia powierzchnia gospodarstwa (ha)		Plony zbóż (dt)	
	2000	2010	2000	2010	2000a	2010b
Dania	57,8	42,1	45,7	62,9	62,2	58,8
Niemcy	472,0	299,1	36,3	55,8	64,5	67,2
Grecja	817,1	723,1	4,4	7,2	39,0	46,3
Hiszpania	1287,4	989,8	20,3	24,0	36,0	33,0
Francja	663,8	516,1	42,0	53,9	72,4	67,2
Włochy	2153,7	1620,9	6,1	7,9	49,9	53,2
Węgry	966,9	576,8	4,7	8,1	36,3	47,2
Holandia	101,6	72,3	20,0	25,9	79,1	85,7
Austria	199,5	150,2	17,0	19,2	54,2	64,3
Wielka Brytania	233,3	186,8	67,7	90,4	71,6	69,5

Kraj	Liczba gospodarstw rolnych (tys. szt.)		Średnia powierzchnia gospodarstwa (ha)		Plony zbóż (dt)	
	2007*	2010	2007*	2010	2000a	2010b
Bułgaria	493,1	370,5	6,2	12,1	24,6	40,2
Czechy	39,4	22,9	89,3	152,4	39,1	46,9
Polska	2391,0	1506,5	6,5	9,6	25,3	33,9
Rumunia	3931,4	3859,0	3,5	3,4	18,6	33,3

* dane dla 2007 roku z uwagi na brak danych dla 2000 roku.
a – Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2011,
b – Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2014.

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2013.

Według danych z analizowanych lat łączna powierzchnia użytków rolnych w krajach Unii Europejskiej (UE 27) wynosiła w 2000 roku 199,3 mln ha oraz 188,3 mln ha w 2010 roku, co stanowiło dokładnie 44,7 i 42,3% jej powierzchni. W analizowanym okresie nastąpił zatem spadek powierzchni użytków rolnych o 5,5%. W strukturze form użytkowania ziemi przeważały grunty orne, które w 2000 r. zajmowały 57,6 natomiast w 2010 r. 55,7% powierzchni użytków rolnych.

Polska jako jeden z większych, pod względem powierzchni, krajów UE wyróżnia się także znacznymi zasobami ziemi użytkowanej rolniczo. Powierzchnia użytków rolnych w 2010 roku klasyfikowała nasz kraj na 5. miejscu. Spośród krajów Wspólnoty największą powierzchnię użytków rolnych posiadały: Francja, Hiszpania, Niemcy i Wielka Brytania. O powierzchni użytków rolnych w pewnym stopniu decydowała jednak ogólna powierzchnia kraju, która w przypadku krajów przodujących pod względem zasobów ziemi użytkowanej rolniczo była

znacząca w porównaniu z pozostałymi krajami. Tylko w siedmiu krajach tworzących Wspólnotę (UE 27) ogólny obszar kraju przekraczał powierzchnię 30 mln ha. Należy zauważyć, że wśród krajów o znacznym obszarze znajdują się dwa kraje skandynawskie o specyficznych uwarunkowaniach klimatycznych oraz ukształtowaniu terenu, a więc ograniczonych możliwościach produkcyjnych i najniższym wśród krajów unijnych udziale użytków rolnych w odniesieniu do ogólnej powierzchni kraju, wynoszącym zaledwie 6,5% (Finlandia) i 7,1% (Szwecja).

W badanym okresie, w Polsce nastąpił znaczący ubytek użytków rolnych (tj. aż o 3,2 mln ha – tabela 3), największy spośród krajów UE. Powierzchnia użytków rolnych w tym okresie zmniejszyła się aż o 18%, większy jej spadek zanotowano tylko w Słowacji (20,8%), ale skala tego zjawiska była tam znacznie mniejsza. Należy tu również mocno podkreślić, że w Polsce dosyć powszechne jest zjawisko wyłączania z produkcji rolnej niekiedy gruntów wysokiej jakości i przeznaczanie ich na cele nierolnicze. Rozpatrując zmiany jakie zaszły w użytkowaniu ziemi w pozostałych analizowanych krajach w 2010 roku w porównaniu z 2000 rokiem można dostrzec, że w większości z nich, podobnie jak w Polsce, obserwuje się tendencję do zmniejszania powierzchni użytków rolnych. Spadek ten odbywa się głównie kosztem zmniejszenia powierzchni gruntów ornych. W Niemczech i we Francji, gdzie powierzchnia gruntów ornych w 2010 roku nie zmieniła się w stosunku do 2000 roku, zmniejszenie to nastąpiło na skutek ograniczenia areału upraw trwałych oraz łąk i pastwisk (powierzchni użytkowanych w dłuższym okresie czasu). Z kolei w krajach, w których rolnicy powiększyli zasięg swojego gospodarowania zwiększając powierzchnię użytków rolnych (Bułgaria, Irlandia, Łotwa, Finlandia, Wielka Brytania) wzrost powierzchni użytkowanej rolniczo nastąpił głównie na skutek zwiększenia powierzchni upraw trwałych (Bułgaria, Wielka Brytania) lub łąk i pastwisk (Irlandia). Wyjątek od reguły stanowiły zaledwie dwa kraje (Łotwa i Finlandia), w przypadku których wzrost powierzchni użytków rolnych skutkował wzrostem powierzchni gruntów ornych. W przypadku tych ostatnich krajów wzrost ten był jednak nieznaczny.

Na uwagę zasługuje fakt, że ponad połowa (55%) powierzchni użytków rolnych UE w 2010 roku (tabela 4) znajdowała się w dyspozycji 5 krajów, tj. Niemiec, Francji, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i Polski. Praktycznie tyle samo (54,9%) stanowiły grunty orne będące w użytkowaniu tych samych państw. Struktura taka utrzymywała się na podobnym poziomie w porównaniu z 2000 rokiem.

Tabela 2

Powierzchnia (mln ha - a) i struktura (% - b) użytkowania gruntów w krajach Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	Powierzchnia ogółem	Użytki rolne				w tym:											
						Grunty orne				Uprawy trwałe				Łąki i pastwiska			
		2000		2010		2000		2010		2000		2010		2000		2010	
		a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Belgia	3,1	1,4	45,9	1,4	45,9	0,9	64,3	0,8	57,1	0,0	0,0	0,1	7,1	0,5	35,7	0,5	35,7
Bułgaria	11,1	5,6	50,5	6,1	55,0	3,5	62,5	3,2	52,5	0,3	5,4	1,2	19,7	1,8	32,1	1,7	27,9
Czechy	7,9	4,3	54,5	4,2	53,3	3,2	74,4	3,2	76,2	0,1	2,3	0,0	0,0	1,0	23,3	1,0	23,8
Dania	4,3	2,6	60,3	2,6	60,3	2,3	88,5	2,4	92,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	15,4	0,2	7,7
Niemcy	35,7	17,1	47,9	16,7	46,8	11,8	69,0	11,8	70,7	0,3	1,8	0,2	1,2	5,0	29,2	4,7	28,1
Estonia	4,5	1,0	22,1	0,9	19,9	0,8	80,0	0,6	66,7	0,1	10,0	0,0	0,0	0,1	10,0	0,3	33,3
Irlandia	7,0	4,4	62,6	4,6	65,5	1,1	25,0	1,0	21,7	0,0	0,0	0,0	0,0	3,3	75,0	3,6	78,3
Grecja	13,2	8,5	64,4	8,2	62,1	2,7	31,8	2,5	30,5	1,1	12,9	1,2	14,6	4,7	55,3	4,5	54,9
Hiszpania	50,5	29,8	59,1	27,5	54,5	13,4	45,0	12,5	45,5	4,9	16,4	4,7	17,1	11,5	38,6	10,3	37,5
Francja	67,5	29,7	44,0	29,1	43,1	18,4	62,0	18,4	63,2	1,2	4,0	1,0	3,4	10,1	34,0	9,7	33,3
Włochy	30,1	16,6	55,1	14,3	47,5	8,5	51,2	7,0	49,0	3,7	22,3	2,6	18,2	4,4	26,5	4,7	32,9
Cypr	0,9	0,1	10,8	0,1	10,8	0,1	100,0	0,1	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Łotwa	6,5	1,6	24,8	1,8	27,9	1,0	62,5	1,2	66,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	37,5	0,6	33,3
Litwa	6,5	3,4	52,1	2,8	42,9	2,9	85,3	2,1	75,0	0,0	0,0	0,1	3,6	0,5	14,7	0,6	21,4
Luksemburg	0,3	0,1	38,7	0,1	38,7	0,05	50,0	0,05	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,05	50,0	0,05	50,0
Węgry	9,3	5,9	63,4	5,3	57,0	4,6	78,0	4,4	83,0	0,2	3,4	0,1	1,9	1,1	18,6	0,8	15,1
Malta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Holandia	4,2	2,0	48,2	1,9	45,8	0,9	45,0	1,1	57,9	0,1	5,0	0,0	0,0	1,0	50,0	0,8	42,1
Austria	8,4	3,4	40,5	3,2	38,2	1,4	41,2	1,4	43,8	0,1	2,9	0,1	3,1	1,9	55,9	1,7	53,1
Polska	31,3	17,8	56,9	14,6	46,7	13,7	77,0	10,9	74,7	0,2	1,1	0,4	2,7	3,9	21,9	3,3	22,6
Portugalia	9,3	3,8	40,9	3,7	39,8	1,6	42,1	1,1	29,7	0,6	15,8	0,8	21,6	1,6	42,1	1,8	48,6
Rumunia	23,8	14,9	62,5	14,2	59,6	9,4	63,1	9,1	64,1	0,6	4,0	0,6	4,2	4,9	32,9	4,5	31,7
Słowenia	2,0	0,5	24,7	0,5	24,7	0,2	40,0	0,2	40,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	60,0	0,3	60,0
Słowacja	4,9	2,4	48,9	1,9	38,7	1,5	62,5	1,4	73,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	37,5	0,5	26,3
Finlandia	33,8	2,2	6,5	2,3	6,8	2,2	100,0	2,3	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Szwecja	45,0	3,2	7,1	3,1	6,9	2,7	84,4	2,6	83,9	0,1	3,1	0,0	0,0	0,4	12,5	0,5	16,1
Wielka Brytania	24,5	17,0	69,4	17,2	70,3	5,9	34,7	4,4	25,6	0,1	0,6	1,6	9,3	11,0	64,7	11,2	65,1
UE	445,6	199,3	44,7	188,3	42,3	114,8	57,6	104,8	55,7	13,7	6,9	14,7	7,8	71,0	35,6	67,9	36,1

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2013, opracowanie i obliczenia własne.

Analizując strukturę zasiewów na gruntach ornych (tabela 5) można dostrzec między innymi, że w 2010 roku w trzech krajach Unii Europejskiej (UE 27) udział zbóż w strukturze zasiewów przekraczał 66 procentowy udział uznany za dopuszczalny, nie mający negatywnego wpływu na stopień zrównoważenia środowiska glebowego z uwagi na saldo bilansu glebowej materii organicznej, zapewniającej między innymi naturalną zdolność gleby do zaspokajania potrzeb życiowych roślin, tj. jej żyzność. Wśród tych krajów, oprócz Polski znajduje się Austria i Wielka Brytania. Według Jana Kusia i Jerzego Kopińskiego [2012, 9] zboża i oleiste, które wcześniej traktowano jako rośliny zubażające glebę w materię organiczną, należą jednak do roślin o małym ujemnym wpływie na bilans próchnicy lub neutralnych pod tym względem. Ujemne oddziaływanie tych roślin na bilans glebowej materii organicznej znacznie zmniejszyły zmiany w agrotechnice, tj. zagęszczenie łanów (dzięki skróceniu słomy), ograniczenie liczby zabiegów uprawowych oraz zbiór kombajnowy, przy którym na polu pozostaje dużo resztek pożniwnych. Należy podkreślić, że jakość resztek pożniwnych zbóż jest gorsza niż pozostałych gatunków roślin z uwagi na niekorzystny stosunek węgla do azotu.

Tabela 3

Zmiana (%) oraz różnica (mln ha) w powierzchni użytkowania gruntów w 2010 roku w porównaniu z 2000 rokiem

Wyszczególnienie	Użytki rolne		Grunty orne		Łąki i pastwiska	
	Różnica	Zmiana	Różnica	Zmiana	Różnica	Zmiana
Belgia	0,0	0,0	-0,1	-11,1	0,0	0,0
Bułgaria	0,5	8,9	-0,3	-8,6	-0,1	-5,6
Czechy	-0,1	-2,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Dania	0,0	0,0	0,1	4,3	-0,2	-50,0
Niemcy	-0,4	-2,3	0,0	0,0	-0,3	-6,0
Estonia	-0,1	-10,0	-0,2	-25,0	0,2	200,0
Irlandia	0,2	4,5	-0,1	-9,1	0,3	9,1
Grecja	-0,3	-3,5	-0,2	-7,4	-0,2	-4,3
Hiszpania	-2,3	-7,7	-0,9	-6,7	-1,2	-10,4
Francja	-0,6	-2,0	0,0	0,0	-0,4	-4,0
Włochy	-2,3	-13,9	-1,5	-17,6	0,3	6,8
Cypr	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Łotwa	0,2	12,5	0,2	20,0	0,0	0,0
Litwa	-0,6	-17,6	-0,8	-27,6	0,1	20,0
Luksemburg	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Węgry	-0,6	-10,2	-0,2	-4,3	-0,3	-27,3
Malta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Holandia	-0,1	-5,0	0,2	22,2	-0,2	-20,0

Wyszczególnienie	Użytki rolne		Grunty orne		Łąki i pastwiska	
	Różnica	Zmiana	Różnica	Zmiana	Różnica	Zmiana
Austria	-0,2	-5,9	0,0	0,0	-0,2	-10,5
Polska	-3,2	-18,0	-2,8	-20,4	-0,6	-15,4
Portugalia	-0,1	-2,6	-0,5	-31,3	0,2	12,5
Rumunia	-0,7	-4,7	-0,3	-3,2	-0,4	-8,2
Słowenia	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Słowacja	-0,5	-20,8	-0,1	-6,7	-0,4	-44,4
Finlandia	0,1	4,5	0,1	4,5	0,0	0,0
Szwecja	-0,1	-3,1	-0,1	-3,7	0,1	25,0
Wielka Brytania	0,2	1,2	-1,5	-25,4	0,2	1,8
UE	-11,0	-5,5	-9,0	-7,8	-3,1	-4,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa 2013.

Tabela 4

Udział (%) poszczególnych form użytkowania gruntów w danym kraju w stosunku do krajów UE

Wyszczególnienie	Użytki rolne		w tym:					
			Grunty orne		Uprawy trwałe		Łąki i pastwiska	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
Belgia	0,7	0,7	0,8	0,8	0,0	0,7	0,7	0,7
Bułgaria	2,8	3,2	3,0	3,0	2,2	8,2	2,5	2,5
Czechy	2,2	2,2	2,8	3,0	0,7	0,0	1,4	1,5
Dania	1,3	1,4	2,0	2,3	0,0	0,0	0,6	0,3
Niemcy	8,6	8,9	10,3	11,2	2,2	1,4	7,0	6,9
Estonia	0,5	0,5	0,7	0,6	0,7	0,0	0,1	0,4
Irlandia	2,2	2,4	1,0	0,9	0,0	0,0	4,6	5,3
Grecja	4,3	4,4	2,4	2,4	8,0	8,2	6,6	6,6
Hiszpania	15,0	14,6	11,7	11,8	35,8	32,0	16,2	15,2
Francja	14,9	15,5	16,0	17,4	8,8	6,8	14,2	14,3
Włochy	8,3	7,6	7,4	6,6	27,0	17,7	6,2	6,9
Cypr	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Łotwa	0,8	1,0	0,9	1,1	0,0	0,0	0,8	0,9
Litwa	1,7	1,5	2,5	2,0	0,0	0,7	0,7	0,9
Luksemburg	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
Węgry	3,0	2,8	4,0	4,2	1,5	0,7	1,5	1,2
Malta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Holandia	1,0	1,0	0,8	1,0	0,7	0,0	1,4	1,2
Austria	1,7	1,7	1,2	1,3	0,7	0,7	2,7	2,5
Polska	8,9	7,8	11,9	10,3	1,5	2,7	5,5	4,9
Portugalia	1,9	2,0	1,4	1,0	4,4	5,4	2,3	2,7

Wyszczególnienie	Użytki rolne		w tym:					
			Grunty orne		Uprawy trwałe		Łąki i pastwiska	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
Rumunia	7,5	7,5	8,2	8,6	4,4	4,1	6,9	6,6
Słowenia	0,3	0,3	0,2	0,2	0,0	0,0	0,4	0,4
Słowacja	1,2	1,0	1,3	1,3	0,0	0,0	1,3	0,7
Finlandia	1,1	1,2	1,9	2,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Szwecja	1,6	1,6	2,4	2,5	0,7	0,0	0,6	0,7
Wielka Brytania	8,5	9,1	5,1	4,2	0,7	10,9	15,5	16,5
UE	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Rolnictwa 2013.

Tabela 5

Powierzchnia (tys. ha) poszczególnych gatunków roślin uprawnych na gruntach ornych (a), ich udział (%) w strukturze zasiewów w kraju (b), oraz udział (%) względem krajów Unii Europejskiej (c) – 2010 rok

Wyszczególnienie	Zboża			Ziemniaki			Buraki cukrowe			Rzepak		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
Belgia	330	41,3	0,6	82	10,3	4,2	59	7,4	3,7	11	1,4	0,2
Bułgaria	1917	59,9	3,4	14	0,4	0,7	0	0,0	0,0	212	6,6	3,0
Czechy	1467	45,8	2,6	27	0,8	1,4	56	1,8	3,5	369	11,5	5,2
Dania	1489	62,0	2,7	39	1,6	2,0	39	1,6	2,4	167	7,0	2,4
Niemcy	6596	55,9	11,7	255	2,2	13,1	367	3,1	23,0	1461	12,4	20,7
Estonia	275	45,8	0,5	9,4	1,6	0,5	b.d.	b.d.	0,0	98	16,3	1,4
Irlandia	276	27,6	0,5	12	1,2	0,6	b.d.	b.d.	0,0	b.d.	b.d.	0,0
Grecja	1015	40,6	1,8	31	1,2	1,6	13	0,5	0,8	15	0,6	0,2
Hiszpania	5984	47,9	10,7	77	0,6	3,9	44	0,4	2,8	21	0,2	0,3
Francja	9769	53,1	17,4	168	0,9	8,6	389	2,1	24,4	1465	8,0	20,8
Włochy	3460	49,4	6,2	62	0,9	3,2	63	0,9	4,0	20	0,3	0,3
Cypr	36	36,0	0,1	4,3	4,3	0,2	b.d.	b.d.	0,0	b.d.	b.d.	0,0
Łotwa	517	43,1	0,9	30	2,5	1,5	0	0,0	0,0	106	8,8	1,5
Litwa	517	24,6	0,9	37	1,8	1,9	15	0,7	0,9	252	12,0	3,6
Luksemburg	30	30,0	0,1	0,6	0,6	0,0	b.d.	b.d.	0,0	5	5,0	0,1
Węgry	2587	58,8	4,6	20	0,5	1,0	14	0,3	0,9	259	5,9	3,7
Malta	3,1	0,0	0,0	1,4	0,0	0,1	b.d.	b.d.	0,0	b.d.	b.d.	0,0
Holandia	210	19,1	0,4	157	14,3	8,0	71	6,5	4,5	3	0,3	0,0
Austria	975	69,6	1,7	22	1,6	1,1	45	3,2	2,8	54	3,9	0,8
Polska	7638	70,1	13,6	388	3,6	19,9	206	1,9	12,9	946	8,7	13,4
Portugalia	322	29,3	0,6	26	2,4	1,3	0,3	0,0	0,0	b.d.	b.d.	0,0
Rumunia	5019	55,2	8,9	247	2,7	12,7	22	0,0	1,4	506	5,6	7,2
Słowenia	96	48,0	0,2	41	20,5	2,1	0	0,0	0,0	5	2,5	0,1
Słowacja	701	50,1	1,2	11	0,8	0,6	18	1,3	1,1	164	11,7	2,3
Finlandia	954	41,5	1,7	25	1,1	1,3	15	0,7	0,9	158	6,9	2,2
Szwecja	959	36,9	1,7	27	1,0	1,4	39	1,5	2,4	110	4,2	1,6
Wielka Brytania	3013	68,5	5,4	138	3,1	7,1	118	2,7	7,4	642	14,6	9,1

b.d. – brak danych.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Rolnictwa 2012.

W Unii Europejskiej nieznaczny udział w strukturze zasiewów zajmują ziemniaki. W Polsce w 2010 roku obszar uprawy tego gatunku stanowił jedynie 3,6% powierzchni kraju, co stanowiło dokładnie 19,9% areału w UE. Tak niski udział ziemniaków z rolniczego punktu widzenia jest zjawiskiem bardzo niekorzystnym, ograniczającym prawidłowe następstwo roślin po sobie, uzasadnione przyrodniczo, ekonomicznie i gospodarczo. Ziemniaki bowiem, chociaż uznawane za rośliny o negatywnym wpływie na środowisko glebowe, zazwyczaj rozpoczynają płodozmian stanowiąc doskonały przedplon dla zbóż, zwłaszcza jarych.

Pod względem powierzchni gruntów ornych Polska w 2010 roku spośród 27 państw UE zajmowała 4 lokatę (wyprzedzając Wielką Brytanię). Również w powierzchni uprawy 3 głównych grup upraw, tj. zbóż, okopowych (ziemniaki, buraki cukrowe) i rzepaku Polska zajmuje kluczowe miejsce. Polska na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej pod względem powierzchni uprawy ziemniaków w 2010 roku zajmowała 1 miejsce, w uprawie zbóż 2 miejsce (po Francji), natomiast w uprawie buraków cukrowych i rzepaku 3 miejsce (po Francji i Niemczech).

4. Podsumowanie

Zmiany strukturalne zachodzące w rolnictwie są ważne ze względu na problem zrównoważonego rozwoju. Na przestrzeni lat 2000-2010 w większości krajów UE obserwuje się tendencję do zmniejszenia powierzchni użytków rolnych. Największy ubytek użytków rolnych występuje jednak w Polsce. Ograniczenie to odbywa się głównie kosztem zmniejszenia powierzchni gruntów ornych. W krajach, w których zaznacza się wzrost powierzchni wykorzystywanej rolniczo, wzrost ten następuje na skutek wzrostu powierzchni użytkowanych długookresowo, tj. upraw trwałych lub łąk i pastwisk, co może być efektem spadku opłacalności produkcji. Stwarza to jednak możliwość pozyskania płatności rolno-środowiskowych z funduszy strukturalnych UE.

Polska pod względem powierzchni użytków rolnych wśród krajów Wspólnoty zajmuje czołową pozycję. Sposób zagospodarowania rolniczej przestrzeni produkcyjnej, tj. udział poszczególnych form użytkowania gruntów wydaje się również bardzo korzystny, chociaż zaznacza się tendencja do porzucania ziemi rolniczej. Niekorzystnie sytuacja przedstawia się jednak w przypadku zagospodarowania powierzchni gruntów ornych, na których w strukturze zasiewów dominują zboża, tj. rośliny o neutralnym (przy pozostawieniu słomy na polu) lub ewentualnie nieznacznie ujemnym wpływie na saldo bilansu glebowej materii organicznej. Ich udział jednak w strukturze zasiewów przekracza 66%. Sytuację taką dostrzega się również w dwóch innych krajach Wspólnoty, tj. Austrii i Wielkiej Brytanii. Moż-

na przypuszczać, że rolnicy decydują się na uprawę zbóż z uwagi na to, że charakteryzują się one prostą technologią uprawy i niewielkimi kosztami produkcji w porównaniu z innymi roślinami, o czym na przykładzie gospodarstw rolnych w Polsce informowano już w innym opracowaniu [Figura 2015, 58].

Wydaje się, że główne cele strategiczne podejmowane na rzecz zrównoważonego rozwoju, w tym mechanizmy ochrony gruntów rolnych w UE i poszczególnych państwach członkowskich są realizowane w sposób poprawny. W Polsce często jednak występuje zjawisko wyłączania z produkcji rolnej gruntów, niekiedy wysokiej jakości i przeznaczanie ich na cele nierolnicze, czego należałoby unikać. Szybszy spadek powierzchni gruntów ornych niż łąk i pastwisk może świadczyć na rzecz tezy o stopniowym odchodzeniu od rolnictwa industrialnego. Grunty użytkowane długookresowo, stale pokryte roślinnością, w większym stopniu pozwalają zachować zrównoważenie gleby, jednego spośród wielu elementów środowiska przyrodniczego.

LITERATURA

1. Dzun W. (2014): Produkcyjne wykorzystanie zasobów ziemi rolnej w gospodarstwach rolnych z uwzględnieniem form prawno-organizacyjnych. Wieś i rolnictwo Nr 4 (165), str. 61-68.
2. Figura M. (2015): Zmiany w powierzchni i strukturze zasiewów roślin uprawnych oraz pogłowiu zwierząt w Polsce w latach 2000-2010. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego Nr 2, str. 56-66.
3. Horoszkiewicz-Janki J., Korbas M., Mrówczyński M. (2013): Metodyka integrowanej ochrony pszenicy ozimej i jarej dla producentów. Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy, str. 1-74.
4. Kuś J., Kopiński J. (2012): Gospodarowanie glebową materią organiczną we współczesnym rolnictwie. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 2, str. 5-27.
5. Skulimowska M. (2013): Sprawozdanie na temat Wspólnej Polityki Rolnej 2014-2020. Sprawozdanie nr 63/2013, str. 1-34.
6. Wilkin J. (2014): Ziemia rolnicza – dobro wielofunkcyjne. Wieś i Rolnictwo Nr 1 (162), str. 113-121.
7. Wrzaszcz W. (2008): Wyniki gospodarstw zrównoważonych w Polsce. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej Nr 4, str. 17-37.
8. Zegar J. St. (2013): Powszechny Spis Rolny – Zrównoważenie polskiego rolnictwa, str. 1-219.
9. Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2011, 2012, 2013, 2014.

MICHAŁ FIGURA

POWIERZCHNIA I STRUKTURA UŻYTKOWANIA GRUNTÓW W POLSCE NA TLE KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Słowa kluczowe: *użytkowanie gruntów, struktura zasiewów*

STRESZCZENIE

W pracy wykorzystując dane opracowane w Roczniku Statystycznym Rolnictwa z 2012 i 2013 roku przedstawiono powierzchnię oraz strukturę użytkowania gruntów w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej, a także strukturę zasiewów na gruntach ornych. W przypadku form użytkowania gruntów porównywano dane z 2000 roku z danymi z 2010 roku. Ukazano między innymi czołową pozycję Polski pod względem powierzchni użytków rolnych, w tym głównie gruntów ornych. Powierzchnia gruntów ornych w Polsce w 2010 roku stanowiła 10,3% powierzchni gruntów ornych krajów UE, co po Francji, Hiszpanii i Niemczech pod tym kątem plasowało nasz kraj na czwartym miejscu. W 2010 roku w porównaniu z 2000 rokiem w większości krajów UE nastąpiło zmniejszenie powierzchni użytków rolnych. Spadek dotyczył głównie ograniczenia powierzchni gruntów ornych. W trzech krajach Wspólnoty, tj. Austrii, Polsce i Wielkiej Brytanii udział zbóż w strukturze zasiewów na gruntach ornych przekraczał udział uznany za dopuszczalny wynoszący 66%, co z punktu zrównoważonego rozwoju jest zjawiskiem niepożądanym.

MICHAŁ FIGURA

SURFACE AND STRUCTURE OF USE OF LAND IN POLAND ON THE BACKGROUND OF THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Keywords: *land use, sowing of crops*

SUMMARY

In this paper, using data developed in the Statistical Yearbook of agriculture from 2012 and 2013 was presented to the surface and the structure of land use in Poland in the European Union countries, as well as the structure of sown on arable land. In the case of land use compared data from 2000 with data from 2010. It shows, among other things Polish leading position in terms of area of agricultural land, mainly arable land. The area of arable land in Poland in 2010 represented 10.3% of arable land countries of UE as France, Spain and Germany in this regard our country placed the fourth. In 2010, compared to 2000 in most EU countries there has been a reduction in the area of agricultural area. The decrease was mainly to limit the areas of arable land. In the three countries of UE, ie. Austria, Poland and the UK share of cereals in crop structure on arable land exceeded deemed admissible participation amounting to 66%.

e-mail: michalf6@o2.pl